

Ove godine hrvatska je historiografija proslavila nekoliko iznimno vrijednih obljetnica. Tako se je proslavi polustoljetnog djelovanja Društva za hrvatsku povjesnicu (Savez povijesnih društava Hrvatske) i jednako tako pedesetogodišnjice izdavanja časopisa *Historijski zbornik*, pridružio i časopis Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta iz Zagreba koji je obilježio izlazak jubilarnog 30. broja *Radova*. Dolično svom jubileju, ovaj je broj *Radova* iznimno bogat nizom rasprava, članaka i rasprava, te, naravno recenzija i prikaza novoizšlih knjiga, časopisa i zbornika.

Ivo Goldstein svojim člankom "*Bizantska vlast u Dalmaciji od 1165. do 1180. godine*" otvara jubilarni broj časopisa. Ovaj je članak zapravo hrvatski prijevod teksta koji će na engleskom jeziku, tijekom 1998. godine, biti objavljen u knjizi "*Bizant i Srednja Europa*". Goldstein nastoji objasniti okolnosti pod kojima je Bizant zauzeo Dalmaciju 1165. godine, te ustanoviti što se događalo u Dalmaciji tijekom petnaestogodišnje bizantske vladavine. Za razliku od prijašnjih historičara koji su uglavnom smatrali da se radi o relativno kratkom zbivanju, pa stoga i nevažnom, autor smatra da je Bizantu vlast nad Dalmacijom bila strateški važna zbog njegove svukupne zapadne politike. Iako je Bizant nastojao stvoriti stabilnu vlast koju je lokalno stanovništvo simpatiziralo, ipak bizantska vlast nije ostavila dubljeg traga, prvenstveno zbog sloma zapadne politike cara Emanuela Komnena.

U raspravi "*Hrvati na mletačkom otoku Muranu (XIV.-XVII. stoljeće)*" Lovorka Čoralić, nastavljajući se na prethodna istraživanja, razmatra problem prisutnosti Hrvata na mletačkom otoku, u svijetu ponajprije poznatog po svojoj iznimnoj i višestoljetnoj staklarskoj tradiciji. Na temelju oporučne građe iz mletačkog Državnog arhiva autorica prikazuje vremenski okvir (XIV.-XVII. st.) hrvatskih doseljavanja na Murano, određuje matično podrijetlo doseljenika, mjesta stanovanja, zastupljenost u pojedinim zanimanjima, te, što je posebno interesantno, proučava njihov svakodnevni život, obiteljske i prijateljske veze, te vjerski život. Posebnu pozornost autorica je poklonila dalmatinskim obiteljima Ballarin i Dragan koje su sloville za vodeće umjetnike muranskog staklarstva.

U radu "*Financiranje Karlovačkog generalata za njegovu preustroja, 1746. godine*" Ivan Jurišić prikazuje na koji je način početkom 1746. bilo riješeno financiranje Karlovačkog generalata nakon kojega je uslijedio njegov vojni, teritorijalni i politički (upravni) preustroj. Spomenuto preuređenje započeto je još početkom 18. stoljeća s ciljem preustroja čitave Vojne krajine ali i, što je još važnije, uspostavljanja snažne centralističke i apsolutističke Habsburške Monarhije.

Autor je sljedećeg rada koji nosi naslov "*Prilog poznavanju poljoprivredno-šumarskih odnosa u vojnom komunitetu Petrinja (1777.-1871.)*" Ivica Golec. Vojni komuniteti prvenstveno su imali ulogu poticanja i promicanja gospodarskog života Vojne krajine. Vojni je komunitet Petrinja, zahvaljujući odličnom geografskom i prometnom položaju (sutok dviju ključnih rijeka središnje Hrvatske - Kupe i Save) predstavljao poseban slučaj u čitavoj Vojnoj krajini. Autor u radu pokazuje kako je ovaj komunitet kao ni jedan drugi unutar Hrvatsko-slavonske vojne krajine zadržao izrazite elemente ruralne infrastrukture i krajiškog trgovišta, čije se stanovništvo uglavnom bavilo poljoprivredom.

Rad Nikše Stančića "*Ideja o 'slavenskoj uzajamnosti' Jana Kollara i njezina hrvatska recepcija*" izvorno je napisan na njemačkom jeziku za zbornik radova znanstvenog skupa "The Genesis of Nationalism in Central Europe - Jan Kollar and the Slavonic Idea", održanog u Bratislavi 1994. U njemu autor pokazuje kako je Kollarova ideja o slavenskoj kulturnoj "uzajamnosti" i njegova klasifikacija slavenskih jezika i naroda, u izmijenjenom obliku, bila uključena u hrvatsku nacionalnu ideologiju i da je, kao takva, pomogla afirmaciji hrvatskog identiteta nasuprot neslavenskim Nijemcima i Mađarima u Monarhiji, te neutralizaciji pokrajinskih

partikularizama i podupiranju hrvatskih interesa u "istočnom pitanju", prije svega u Bosni i Hercegovini.

Ljiljana Dobrovšak u radu "*Židovi u hrvatskim zemljama 1848./1849.*" razmatra dosad slabo istraženi položaj Židova u hrvatskim zemljama tijekom prijelomnih godina 1848./49. Iako im je bila obećavana puna ravnopravnost, Židovi će na to u Hrvatskoj morati pričekati do 1873. godine.

Nastavljajući se na svoja prethodna istraživanja o hrvatskoj državnoj tradiciji, Petar Korunić u radu "*Hrvatska državna ideja E. Kvaternika 1861. godine: program o organizaciji hrvatske države*" analizira nacionalno-politički program E. Kvaternika iz 1861. Riječ je tu, naime, o prijedlogu Zakonskog članka o državnom odnosu hrvatske države, tj. trojedne Kraljevine Hrvatske prema Austriji i Kraljevini Ugarskoj kojeg je Kvaternik podnio Hrvatskom saboru 1861. kao "narodni zastupnik". Autor ističe kako je osnovni Kvaternikov zahtjev bio stvaranje moderne i nezavisne hrvatske države, s nezavisnom zakonodavnom i izvršnom vlašću, u sastavu austrijske konfederacije.

O izbornoj kampanji i rezultatima izbora u koprivničkom i novigradskom kotaru 1897. godine bavi se Stjepan Matković u radu "*Saborski izbori 1897. u koprivničkom i novigradskom kotaru*". Zakon o izborima za Hrvatski sabor omogućavao je neposredan izbor zastupnika samo onim muškarcima koji su plaćali najmanje 30 forinti izravnog poreza, te osobama s višom naobrazbom. Zbog takvog restriktivnog izbornog zakona pravo neposrednog izbora imalo je svega oko 2 posto stanovništva banske Hrvatske. Autor također pokazuje kako je Udružena opozicija unatoč tim restrikcijama iznijela pobjedu u Koprivnici i Novigradu, te kako su predstavnici vladajuće Narodne stranke pokušali rezultate tih izbora osporiti i poništiti.

Autor članka "*Zemljišni posjedi obitelji Fadilpašić - Prilog historiji bosanskih begova*" je Husnija Kamberović. U spomenutom članku autor prati razvoj zemljišnog posjeda jedne od najmoćnijih begovskih obitelji u Bosni i Hercegovini na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Također, rekonstruirao je obiteljsko stablo Fadilpašića, te pokazao najznačajnije pripadnike ove obitelji. Za razliku od dominirajućeg uvjerenje u historiografiji kako su zemljoposjedi bosanskih begova bili mali, autor na temelju promatrane obitelji daje primjer jedne velike veleposjedničke obitelji čiji su se posjedi, zahvaljujući ženidbenom povezanošću s ostalim begovskim obiteljima, prostirali u srednjoj i istočnoj Bosni, te Posavini.

U radu "*Politika zastupnika Slovenskog kluba u Carevinskom vijeću 1908.-1911.*" Andrej Rahten prikazuje djelovanje slovenskih zastupnika, okupljenih oko Slovenskog kluba u Carevinskom vijeću. U oporbi protiv austrijske vlade u razdoblju 1908.-1911. malobrojni slovenski klub, u kojem su premoć imali članovi SLS-a, razvio se u jednu od najvažnijih parlamentarnih grupacija u Carevinskom vijeću.

"*Pučki pamfleti Milana Obradovića*" naslov je rada Divne Knežević u kojem autorica donosi osvrt na neke antisemitske pučke pamflete M. Obradovića. Kao pučki pisac i stihotvorac, Obradović je svojim antisemitskim pamfletima "nješavao" na pučki književni način, isključivo i prizemno, gospodarske probleme u Hrvatskoj. Autorica zaključuje kako je velika naklada njegovih pamfleta mogla utjecati na percepciju antisemitizma kod nižeg sloja stanovništva.

O gospodarskoj ulozi djece i djetinjstvu u selima zagrebačkog Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata govori članak Suzane Leček "*Nismo meli vremenja na igrati se... Djetinjstvo na selu (1918.-1941)*". Kako je obitelj bila osnovna proizvodna jedinica, tako je i gospodarska uloga djece bila iznimno važna. Autorica pokazuje kako su djeca počela raditi sve od najranijeg doba da bi već pod kraj djetinjstva (14-16 godina) bila sposobna obavljati svoje poslove u obiteljskom gospodarstvu. Također, ono što ostaje nepromijenjeno unutar proučavanih seljačkih obitelji jest i hijerarhija zasnovana na autoritetu starijih, strog odgoj i suzdržano pokazivanje osjećaja.

Bosiljka Janjatović u članku "*Uvreda Veličanstva*": teži zločin u karadževićevskoj kraljevini" prikazuje kako su vladajuće strukture u Kraljevini SHS, odnosno Kraljevini Jugoslaviji, pomoću verbalnog delikta usmjerenog protiv kralja ili članova kraljevske kuće jačale i održavale svoj unitarističko-državni ustroj. "Uvreda Veličanstva", koja se uvijek svodila na verbalni delikt, ocjenjivana je kao krivično djelo, a u Zakonu o zaštiti bezbednosti i poretka

u državi iz ljeta 1921. bila je procesuirana i kažnjavana kao teže krivično djelo, odnosno zločin. Ovim radom, temeljenim na dostupnom izvornom arhivskom gradivu, autorica svraća pozornost na ovaj, u hrvatskoj historiografiji zanemaren problem.

U radu "*Željeznički promet i njegova zaštita u NDH (1941.-1945.)*" Nikica Barić opisuje mjere koje su vlasti NDH, Nijemci i Talijani poduzimali u cilju zaštite željeznica. Hrvatske su državne željeznice zbog nedostatka moderne cestovne mreže i malog broja motornih vozila bile najvažnije komunikacijsko sredstvo u NDH, pa je normalno da je za ustašku vlast, te za Nijemce i Talijane, odvijanje normalnog željezničkog prometa bilo od gotovo životne važnosti. Partizanski napadi na željezničke objekte bili su mnogobrojni, raznovrsni, te kao takvi bitan dio cjelokupne partizanske strategije.

Drugi dio *Radova* posvećen je "Diskusijama" i u njima se nalaze zanimljivi članci Vladimira Posavca: "*Povijesni zemljovidi i granice Hrvatske u Tomislavovo doba*" i "*Povjesničari i 'povjesničari'*", kao i rad Petra Bašića i Marija Keve "*O problemu postojanja jasenovačkog logora nakon 1945.*", te Engela Pala "*Novi izvori za srednjovjekovnu topografiju Požege*" i Nenada Močanina "*Osmansko-turski porezni propisi i historijska geografija*".

Uz već standardnu rubriku "Recenzije i prikazi knjiga, časopisa i zbornika" u ovom se broju *Radova* nalaze i članci posvećeni četvorici nedavno preminulih povjesničara: Peteru Hanaku (1921.-1997.), Francoisu Furetu (1927.-1997.), Ivanu Đuriću (1947.-1997.) i Fedoru Močaninu (1918.-1997.).

Na kraju ovog jubilarnog 30. broja nalazi se bibliografija svih dosad objavljenih članaka u časopisu *Radovi* i to od broja 1 (1972.) do broja 29 (1996.).

Ivica Šute

Povijesni prilozi, Hrvatski institut za povijest, sv. 16, Zagreb 1997., 338 str.

UDK 94(497.5)(05)

Osim uobičajnih rubrika ovaj 16. broj "Povijesnih priloga" sadrži i jednu više no hvalevrijednu novost. Naime, uredništvo je časopisa odlučilo u svakom drugom broju objaviti intervju s jednim poznatim stranim povjesničarom kako bi čitatelje "Povijesnih priloga" što bolje upoznalo s tijekovima i problemima svjetske historiografije. Tako se u ovom broju nalazi prvi intervju s istaknutim austrijskim povjesničarem dr. Arnoldom Suppanom o kojem će više riječi biti u daljnjem tekstu.

U prvom radu "*Trogirski trg u razvijenoj srednjem vijeku*" Irena Benyovsky analizira izgled, promjene i ulogu glavnog trogirskog trga u doba razvijenoga srednjeg vijeka. Ističući posebno gospodarsku i društvenu ulogu tog središnjeg trogirskog javnog prostora, autorica u ovom radu, bogatim nizom likovnih priloga i planova grada Trogira kao i središnjeg gradskog trga prikazuje njegovo postupno širenje i prerastanje u središte svjetovne gradske vlasti.

Nenad Močanin u radu "*Osijek u turskim izvorima*" revizijom ranije objavljenih, te analizom novih turskih izvora, kao i ispravljenim čitanjem "Putopisa" Evlije Čelebije, govori o osnovnim obilježjima razvitka grada Osijeka u razdoblju od 1529. do 1687. godine. Naglašavajući značenje Osijeka kao prometnog čvorišta i veletrgovačkog središta s istaknutom vojnom ulogom, autor ističe da je u XVII. stoljeću grad dosegao veličinu od oko tisuću ili malo više kuća (fiskalnih jedinica), te da je imao realnih deset do dvanaest četvrti i islamskih bogomolja.

U radu "*Papinski dekreti iz godina 1622. i 1623. o osnivanju katedri za hrvatski jezik na europskim visokim školama i sveučilištima*" Stjepan Krasić, dominikanac i profesor opće povijesti Crkve i metodologije znanstvenog rada na rimskom papinskom sveučilištu Sv. Tome Aquinskog (Angelicumu), daje sasvim nov pogled na položaj, ulogu i važnost hrvatskog jezika